

Okul Yemeği Bir Hak Olarak Ne Anlama Geliyor? *Karnım Zil Çalıyor!* *Bir Hak Olarak Ücretsiz Okul Yemeği* Menekşe Tokyay ile Söyleşi

Dicle Dilan Salman, Hülya Daran Deveci, Tolga Ulusoy¹

Öncelikle sorularımızı yanıtlayarak gündemde olmasını önemseydiğimiz okul yemeği konusunda tartışma alanını genişletmemize olanak tanıdığınız için teşekkür ederiz. Son yıllarda Türkiye’de giderek daha fazla gündeme gelen bir başlığı, ücretsiz okul yemeğini, kitabınız *Karnım Zil Çalıyor! Bir Hak Olarak Ücretsiz Okul Yemeği* üzerinden konuşmak istiyoruz. Türkiye’de

yeni yeni tartışılan bu uygulamanın, birçok ülkede 1945’lerden bu yana farklı modellerle hayata geçirildiğini görüyoruz. Uygulamanın kapsamı, yöntemi ve finansman modeli ülkeden ülkeye değişse de her ülkenin kendi toplumsal, ekonomik ve kurumsal yapısına özgü bir okul yemeği sistemi bulunuyor. Kitabımızda, bu farklı ülke deneyimlerini aktarırken yalnızca mevcut modelleri anlatmakla kalmıyor, okul yemeğine neden ihtiyaç duyulduğunu, bu uygulamanın hangi toplumsal sorunlara yanıt verdiğini ve Türkiye için nasıl bir seçenek oluşturulabileceğini önemli ipuçları da vererek sunuyorsunuz. Bu çerçevede öncelikle sizi tanıyarak başlayalım. Bize kendinizi tanıtır mısınız ve bu konuyla ilginiz nereden geliyor?

¹ meneksetokyay@gmail.com, dicledilani1152@gmail.com, hulyadeveci09@gmail.com, tolgaulusoy85@gmail.com

İzmirliyim. Galatasaray Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünden mezun olduktan sonra Jean Monnet bursuyla Belçika’da Avrupa Birliği alanında yüksek lisans çalışmamı yaptım. Ardından Türkiye’ye döndüğümde ülkemizin Gümrük Birliği uyum sürecine dair altı sene boyunca danışmanlık şirketlerinde görev aldım. Bir yandan da yirmi adet kitabı Türkçeye kazandırdım. Ama kalbim her zaman gazetecilikten yana çarpıyordu ve bu kısacık ömrümüzde beni mutlu eden bir mesleğe yönelmenin önemini hissedecek olgunluğa ulaştığımda kendimi medya sektöründe buldum.

Kariyerimin en başında ağırlıklı olarak diploması ve uluslararası ilişkiler alanında kıymetli çalışmalara, röportajlara ve araştırma dosyalarına yönelmişken, Marmara Üniversitesi Avrupa Birliği Enstitüsü’nden aldığım doktora derecem ve eş zamanlı olarak TBMM’de Çocuk Hakları Alt Komitesi’nde bir dönem yürüttüğüm danışmanlık görevim beni çok farklı bir alana taşıdı. Şu anda çocuk hakları alanında doktora derecesine sahip bir araştırmacı gazeteci ve köşe yazarıyım. Ama kendimi yalnızca haber ve köşe yazıları kaleme alan biri olarak tanımlamıyorum. Daha çok, görülmeyeni ve eşitsizlikleri görünür kılmaya çalışan, istatistiklerin arasından insan hikâyesini çekip alan bir tanığım. Yaklaşık on beş yıldır çocuk hakları, sosyal politikalar, yoksulluk, kadın hakları, gençler ve eşitsizlikler üzerine yazıyorum. Çünkü bu başlıklar aslında bir ülkenin sosyo ekonomik açıdan gelişmişlik düzeyini ölçen ana göstergeler...

Son dönem çalışmalarım ağırlıklı olarak çocuk açlığı ve ücretsiz okul yemeğine odaklandı. Bu konuda 2025 yılı ağustos ayında da İletişim Yayınları etiketiyle *Karnım Zil Çalıyor! Bir Hak Olarak Ücretsiz Okul Yemeği* başlıklı kitabım yayımlandı. Çocuklar benim için yalnızca 18 yaş altında bireyler değil, bugünün hak sahibi yurttaşları. Bu yüzden okul yemeği meselesi benim için bir sosyal yardım tartışması değil, eşit yurttaşlık, kamusal sorumluluk ve adalet meselesi anlamına da geliyor. Kalemimi bu başlıklara yönelmemin nedeni tam da bu: Burada yazılan her satır, ifşa edilen her eşitsizlik, analiz edilen her yoksunluk alanı, bir çocuğun hayatında somut bir karşılık buluyor. Ve bazen, tam da oradan bir değişim başlıyor.

Birhan Keskin’in “Bu zalim dünyanın bütün unuttuklarını ben unutmuyayım diye kalbime yazmışlar” ve Eduardo Galeano’nun “...dünya hassas kalpler için bir cehennemdi” sözlerini alıntıladıktan sonra; karnınız tok, sırtınız pek olarak hayata avantajlı başladığınızı söylüyorsunuz. Bu gerçekliğin duyarlılığınızın önüne geçmediğini ifade ediyorsunuz. Açlığı tatmadan açlığı hissetmenin ve bunun mücadelesini vermenin bir kanıtı olarak, bu motivasyonunuzu bizimle paylaşır mısınız?

Evet, bunu özellikle söyledim: Karnım tok, sırtım pek bir hayata doğdum. Annem ve babam sabahın çok erken saatinde işlerinin başında olan çalışkan ve özverili insanlardı. Hatta annemin işi gereği süt ve süt ürünlerine dayalı bir holdingde Ar-Ge müdürü olarak çalışması benim gıdaya, gıdaya erişime, açlığa, beslenmeye dair

bakışımı bile erken yaşta şekillendirdi. Ailemin ana gayesi benim duygusal, sosyal ve fiziksel gereksinimlerimi sağlayabileceğim hayat standartları sağlamaktı.

Bununla birlikte hayata görece avantajlı başlayanların en büyük riski, kendi varlıklarını ve başkalarının yokluğunu “normal” sanmalarıdır. Ben o tuzağa düşmedim çünkü emekçi, eğitilmiş ve entelektüel ebeveynlerimin bana erken yaşta yüklediği sorumlu yurttaş bilincini hep taşıdım. Çocuk hakları alanında doktora çalışmamı yapmam, ardından anne olmam da çocukların farklı alanlardaki yoksunlukları ve açlıklarına dair daha duygusal bir bağ geliştirmeme yol açtı.

Benim hassasiyetim, açlığı birebir yaşamamış olmaktan utanmakla değil, onu görmezden gelmeyi reddetmekle ilgili. Bunun üzerine de gazetecilik faaliyetlerimde karşıma çıkan insan hikâyeleri eklendi. Meclisteki çalışmalarım sırasında tanıklık ettiğim çocuk yoksulluğu vakalarını gözlemledim. Sahada yaptığım röportajlarda çocukların hayata aç ve yoksun başlamalarının nasıl sonuçlar doğurabildiğini gördüm.

Açlığı tatmadan da açlık konusunda duyarlı olmak mümkün. Çünkü açlık sadece mideyle ilgili değil, utançla, dışlanmışlıkla, sessizlikle ilgili. Okulda arkadaşları sandviç çıkarırken çantasını açamayan bir çocuğun bakışında, yoksulluğun bütün dili var aslında... O bakış, insanın içini deler. Benim motivasyonum tam da oradan geliyor: Görüp de susmamaktan...

Ben yazmaya, anlatmaya, ısrar etmeye devam ediyorum çünkü biliyorum ki açlığı görüp de susmak, onun bir parçası olmaktır. Ben o sessizliğin tarafında durmamayı seçtim.

Karnım Zil Çalıyor kitabının oluşma süreci nasıl gelişti?

Orhan Pamuk, Yeni Hayat'a, "Bir gün bir kitap okudum ve bütün hayatım değişti" diye başlar ya, benim için de çocuk hakları alanında çalışmaya başlamak tüm hayatımı değiştirdi. Karnım Zil Çalıyor bir masa başı fikri olarak değil, yıllar içinde biriken tanıklıkların, yaptığım literatür taramalarının, okumalarımın, röportajlarımın kalbimde ve zihnimde yer açmasıyla doğdu.

Uzun süre şunu fark ettim: Türkiye'de okul yemeği meselesi hep parça parça, hep tali bir başlık olarak konuşuluyordu. Oysa sahada, Meclis koridorlarında, okul bahçelerinde ve mutfak masalarında gördüğüm şey çok daha bütünlüklüydü.

Açlık, tek başına bir beslenme sorunu değil, eğitimi, sağlığı, onuru ve eşit yurttaşlığı aynı anda kesintiye uğratan yapısal bir meseleydi. Çok katmanlıydı. Yakıcıydı.

Türkiye’de milyonlarca çocuk, sağlıklı beslenme hakkından mahrum. Dolaşısıyla çocukların boş mideyle sınıfa girmesi sadece bireysel bir sorun değil, bu ülkenin bugününü ve

geleceğini doğrudan şekillendiren yapısal bir mesele. Bu kitap, yaptığım haberlerin, röportajların, politika analizlerinin ve çocuklarla, ailelerle, öğretmenlerle kurduğum temaslarnın doğal bir devamı olarak şekillendi. Bir yandan dünyadaki örneklere baktım: 1940’lardan bu yana okul yemeğini kamusal bir sorumluluk olarak ele alan ülkelerin neden ve nasıl bunu başardığını inceledim. Diğer yandan Türkiye’de bu meselenin neden hâlâ “yardım” ve “lütuf” diline sıkıştığını, neden bir hak olarak tanımlanmadığını anlamaya çalıştım.

Karnım Zil Çalıyor, adını bir metafordan değil, doğrudan hayattan alıyor. Ders zili çalarken karnı ondan daha yüksek sesle çalan çocuklardan... Kitabı yazarken temel derdim şuydu: Okul yemeğini bir merhamet çağrısına indirgmeden, ama insani boyutunu da kaybetmeden, iyi uygulama örneklerinin verdiği güçlü referanslarla da destekleyerek anlatmak. Ne kuru bir politika raporu olsun istedim, ne de sadece “merhamete” seslenen duygusal bir metin. Bu yüzden kitabın dili bilinçli bir şekilde iki yerde duruyor: Hak temelli ve insan hikâyesi merkezli.

Okul yemeğini neden bir hak olarak tanımlıyorsunuz?

Çünkü okul yemeği, çocuğun “bir lütuf sonucu” kendisine verilmiş bir tabağa değil, **doğuştan sahip olduğu haklara** dayanıyor. Bir çocuk okula gidiyorsa, devlet onu yalnızca sınıfa sokmakla değil, o sınıfta gerçekten öğrenebileceği koşulları sağlamakla da yükümlüdür.

Hak dediğimiz şey, kişinin içinde bulunduğu koşullara göre değişmez. Gelir durumuna, ebeveynin sosyal statüsüne, yaşadığı semte bağlı değildir. O yüzden okul yemeğini “ihtiyacı olana verilen bir destek” olarak değil, **okula devam eden her çocuğun eşit biçimde yararlanması gereken kamusal bir hak** olarak tanımlıyorum. Çünkü açlık bireysel bir kusur veya kalıcı bir eşitsizlik hali değil kamusal bir sorumluluk olarak görüldüğünde sosyal devlet açısından bir şeyler değişmeye başlar.

Şu noktayı pek atlıyoruz: Açlık, bir çocuğun kendi seçimi değildir. Sokaklarda çöp bidonlarının yanında marul yapraklarını ayıklayarak yiyecek bir şeyler aramak, bir çocuğun kendi seçimi olamaz. Eğitim, nasıl ki bir haksızlığa, o eğitime erişmek için gerekli olan beslenme de bir haktır. Çocuğun okula tok karna gitmesi ve okulda öğle yemeğinde sıcak bir öğüne ve temiz suya erişiminin olması sadece sınavda başarılı olması için değil, insan onuruna yaraşır bir yaşam sürdürebilmesi için de gerekli ve bu başlı başına bir hak konusudur. Dolayısıyla bu hakkın kapsamı, tüm çocukları kapsayacak şekilde evrensel olmalı. Yani sadece yoksulun ya da kırsalda yaşayan bireyin değil, her çocuğun eşit biçimde erişebileceği bir okul yemeği sistemi kurulmalıdır.

Hak ile yardım arasında çok büyük bir fark var. Yardım dediğinizde keyfiyete, hayırseverin inisiyatifine bağlı bir şeyden bahsediyorsunuz. Ama hak dediğinizde, devletin sorumluluğunu, çocuğun da talep edebilme gücünü ortaya koyuyorsunuz. Benim için mesele, çocukların aç karnına derse girmemesi gerektiğini “insaf” üzerinden değil, “hak” üzerinden tartışmak. Bu yüzden ücretsiz okul yemeğini sosyal devletin asli bir görevi olarak görüyorum.

Ayrıca hak temelli yaklaşımın evrensel dayanakları da var. Ücretsiz okul yemeğini hak olarak tanımlamak aslında uluslararası sözleşmelerle de uyumlu. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 24. maddesi çocukların yeterli beslenme hakkını güvence altına alıyor. Ayrıca Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları içinde açlığın ortadan kaldırılması ve eğitimde eşitlik sağlanması hedefleri de doğrudan bu meseleyi işaret ediyor.

Yardım anlayışı, çoğu zaman ihtiyaç sahibi ile olmayı ayıran, damgalayan bir yaklaşım doğuruyor. Oysa hak temelli bakış, tüm çocuklara kapsayıcı bir şekilde ulaşıyor ve kimseyi ‘yardıma muhtaç’ olarak etiketlemiyor. Bu, çocukların onurunu ve eşitlik duygusunu korumak açısından çok önemli. Hayır işlerine bağlı

çözümler, sürekliliği garanti etmiyor. Bir gün var, ertesi gün yok. Hak dediğinizde ise kamu bütçesiyle planlanan, sürdürülebilir bir politika oluşuyor. Dolayısıyla ücretsiz okul yemeği sadece açlığı gideren değil, eğitim hakkına erişimin önündeki engellerden birini ortadan kaldıran kalıcı bir mekanizmaya dönüşüyor.

Benim için “hak” kavramı sadece yasal metinlerde yazan soyut hükümlerden ibaret değil. Elbette anayasal ve uluslararası belgelerden doğan haklar var ama asıl mesele, bu hakların toplum vicdanında içselleştirilmesi, karşılığını bulması... Çünkü vicdanla, içselleştirmeye, benimsemekle desteklenmeyen hiçbir yasal düzenleme kalıcı olamaz. Olsa olsa yukarıdan aşağıya doğru bahsedilen bir lütuf olarak algılanır. Bu da onun kalıcılığını ve toplumsal karşılığını zedeler. Dolayısıyla ben “bir hak olarak ücretsiz okul yemeği” derken hem anayasal temele hem de toplumsal ortak vicdana sesleniyorum. Bu hak, yalnızca devletin lütfu değil, çocukların varoluşundan kaynaklanan, ertelenemez ve devredilemez bir haktır.

Bu hakkı çocukların eğitim, sağlık ve yaşam hakkıyla nasıl ilişkilendiriyorsunuz?

Eğitim hakkı, yalnızca okula kayıpla başlatılan, ödevleri yaparak devam eden, en sonunda karne alarak mezun olunan bir süreç değil. Bu hak, okulda öğrenmenin fiilen mümkün olduğu koşullarla anlam kazanır. Açlık, burada öğrenmenin önündeki en sessiz ama en yıkıcı engellerden biri. Dersi dinleyemeyen, dikkatini toplayamayan, başı ağrıyan, açlıktan midesi guruldayan, bilişsel gelişimi akranlarına göre geride kalan bir çocuğun eğitim hakkı kâğıt üzerinde vardır ama gerçekte askıdadır. Lübnanlı hak savunucusu Mohamad Safa “Okul yemekleri herkes için ücretsiz olmalı. Tüm gün boyunca yasal olarak hazır bulunmasını talep ettiğiniz bir yerde çocukların yediklerinden para almak, bir hak ihlalidir” diyor. Ne kadar haklı, değil mi?

Sağlık açısından baktığımızda ise yetersiz ve düzensiz beslenme, bağışıklık sisteminden zihinsel gelişime, büyümeden ruh sağlığına kadar pek çok alanı doğrudan etkiliyor. Yani okul yemeği, önleyici sağlık politikalarının en temel ve en etkili araçlarından biri. İstanbul Planlama Ajansı'nın 2023 yılında yayınladığı raporda ülkemizde her dört çocuktan birinin okula aç gittiği belirtiliyor.

Yaşam hakkı ise bütün bunların üst başlığı olarak görülmeli. Çünkü bir çocuğun hayata sağlıklı, güçlü ve onurlu bir başlangıç yapabilmesi, yalnızca hayatta kalması değil; iyi koşullar altında insanca yaşaması anlamına gelir. Okul yemeği, tam da bu yüzden, yaşam hakkının gündelik hayattaki somut karşılıklarından biri.

Farklı ülkelerde okul yemeği uygulamaları genel olarak nasıl işliyor? Kısaca bahsedebilir misiniz?

Benim için en çarpıcı olan, farklı kıtalarda aşağı yukarı benzer çözümlerin bulunmuş olması. Finlandiya'da 1940'lardan beri tüm çocuklara ücretsiz okul yemeği veriliyor ve bu, sosyal devletin en

somut göstergelerinden biri. Okul yemekleri sadece açlığı gidermiyor, çocukluk çağında obezite, gizli açlık (*micronutrient deficiency*), kansızlık (anemi) gibi sorunların önlenmesine de katkı sağlıyor. Öyle ki Finlandiya'da her sene okul yemeği içerikleri öğrenciler arasında oylanıyor ve en çok sevilen menüler belirleniyor. Bu da aktif yurттаşlığın ve çocuk katılımının çok kıymetli bir örneği olarak karşımıza çıkıyor.

Her gün 150 bin devlet okulundaki 40 milyon çocuğa ücretsiz okul yemeği ulaştıran ve bunu da ilk başta çocuk açlığıyla mücadele etmek amacıyla başlatan Brezilya, 2024 yılında G-20 Başkanlığı sırasında, düşük ve orta gelirli ülkelerde okul yemeği alan çocuk sayısını iki katından fazla artırmayı hedeflemiş ve Açlık ve Yoksulluğa Karşı Küresel İttifak'ı başlatmıştı. Brezilya işi bir adım öteye taşıyor. Ülke çapında ücretsiz okul yemeklerinin hazırlık süreci için 8000 beslenme uzmanı istihdam ederek çocuklarda sağlıklı beslenmeyi de teşvik ediyor.

Hindistan'ın "Midday Meal" programı dünyanın en büyük çaplı okul yemeği programı olarak her gün 125 milyon çocuğa ulaşıyor ve onların okula devamını sağlıyor. Bu uygulama ülkenin sağlık göstergelerini iyileştirdi. Bu ve daha nice

örnek şunu söylüyor: Farklı kültürlerde, farklı gelir düzeylerinde ama aynı sonuçla karşılaşılıyor — okul yemeği çocukları hayata ve topluma bağlıyor. Yani, okul yemeği sadece 'karnı doyurmak'la sınırlı değil.

Kenya, bu işi Afrika ülkeleri arasında en iyi uygulayan ülkelerden. Ve 2030 yılında 10 milyon çocuğa erişme gibi bir hedef koydu kendisine. Özellikle kuraklık ve yoksulluk dönemlerinde çocukların aç kalmaması için yerel topluluklarla işbirliği yapılıyor. Program aynı zamanda kız çocuklarının okula devamını artırıyor, çünkü aileler en azından bir öğün garantisini gördüklerinde çocuklarını okulda tutmaya daha istekli oluyor. Güney Asya'nın en yoksul ülkelerinden biri olan Nepal bile anayasasına gıda güvenliği hakkını dâhil etti ve çocuklara ücretsiz her gün bir öğün sıcak yemek sağlayarak evrensel bir program uygulamaya devam ediyor.

Bütün bu ülkelerin ortak noktası, siyasi iradenin bu konuyu bir 'hak' olarak tanımlayıp devlet politikası haline getirmesi. Yani hayırseverliğe, projelere veya geçici kampanyalara bırakılmamış. Bu da sürdürülebilirliği garanti etmiş. Finansman modelleri, menü içerikleri, uygulama biçimleri değişse de temel fikir aynı: **Beslenme eğitiminin ayrılmaz bir parçası**. Kimisi bunun finansmanını yerel vergilerden karşılıyor, kimisi merkezi bütçeden.

Evrensel (herkese ücretsiz) modeller ile gelir temelli modeller arasında ne gibi farklar vardır?

Buradaki fark aslında teknik değil, ideolojik. Gelir temelli modeller, "kim gerçekten ihtiyaç sahibi?" sorusuyla başlıyor. Evrensel modeller ise "okuldaki her çocuk bu haktan eşit biçimde yararlanır, kimse kimseyi etiketleyemez" diyerek. Gelir temelli sistemlerde çocuklar ayrıştırılıyor, etiketleniyor, bazen de bu yüzden sistemin dışında kalıyor. Evrensel modellerde ise bu risk ortadan kalkıyor çünkü herkes aynı sofraya oturuyor. Ayrıca evrensel sistemler çok daha sürdürülebilir nitelikte. Bürokrasi azalıyor, denetim kolaylaşıyor, toplumsal sahiplenme artıyor. En önemlisi de çocuklar arasında görünmez sınırlar çizilmiyor.

Kitapta yer verdiğiniz örnekler arasında Türkiye'ye daha çok benzediğini düşündüğünüz ülkeler hangileridir?

Türkiye'ye birebir benzeyen bir model yok. Zaten mesele de "kopyala-yapıştır" değil. Ama bazı ülkelerin geçirdiği dönüşümler bizim için çok öğretici. Örneğin Güney Avrupa ülkeleri, Latin Amerika deneyimleri ya da son yıllarda okul yemeğini yeniden kamusal bir politika olarak ele alan ülkeler... Bu ülkelerin ortak noktası şu: Okul yemeğini önce bir "yardım" gibi görüp, sonra bunun yetmediğini fark ediyorlar. Ayrıca birçok yoksul Afrika ülkesinde, birçok siyasi ve ekonomik krizden geçen Latin Amerika ülkesinde açlıkla mücadele politikasının bir parçası olarak bu uygulamanın güçlendirilmesi de Türkiye açısından şu anda yaşadığımız genel açlık ve yoksullaşma ortamında öğretici...

Türkiye için "imkânsız" denilen pek çok şey, başka ülkelerde siyasi irade oluştuğunda mümkün olmuş. Yani mesele para değil, öncelik meselesi.

Türkiye'nin de, çocukların açlıkla değil, eğitimle anıldığı bir gelecek için bu adımı atması mümkün.

Dünya Gıda Programı, UNICEF gibi kuruluşların çocuklara gıda yardımı konusunda çeşitli çalışmaları var. Ancak dünyanın serveti bir avuç insanın elinde toplanmışken ve adil bir bölüşüm yokken, devletler yükümlülüklerini yerine getirmediği için bu kuruluşlardan medet umulur hale gelindi. Bu kuruluşların varlığı sizce devletleri aynı zamanda rahatlatıyor mu?

Bu, yanıtlanması çok zor ama çok da önemli bir soru. **Dünya Gıda Programı** ve **UNICEF** gibi kuruluşların yaptığı işler hayati. Kriz zamanlarında, savaşlarda, afetlerde çocukların hayatta kalmasını sağlıyorlar. Bunu görmezden gelmek mümkün değil. Ama sorun şu: Bu kuruluşlar kalıcı çözümler için değil, **acil durumlar için** var. Devletlerin yerine geçmek için değil, devletlerin sorumluluklarını hatırlatmak için. Ne yazık ki günümüzde tablo tersine dönmüş durumda. Servetin bu kadar adaletsiz dağıldığı bir dünyada, bazı devletler kendi yükümlülüklerini yerine getirmemeyi normalleştirip bu kuruluşların varlığına yaslanıyor. Bu kuruluşlar da yerleşik oldukları ülkelerle siyasi ilişkilerine zarar gelmemesi için, ücretsiz okul yemeği gibi "sıcak patates" diye nitelendireceğimiz girift konulara pek "bulaşmıyorlar".

Bu çok tehlikeli bir rahatlatma ve konfor alanı yaratıyor. Çünkü çocukların beslenme hakkı hayırseverliğe, bağış kampanyalarına ya da proje sürelerine bırakılamaz. Bu bir **devlet sorumluluğudur**. Uluslararası kuruluşlar destekleyici olabilir, yol gösterebilir, dayanışmada bulunabilir ama asla ana aktör olmamalı.

Okul yemeği uygulamalarının çocuklar üzerinde kısa vadede etkileri nelerdir?

Kısa vadede etkisi çok net ve çok somut: Çocuk derse aç girmiyor. Bu, küçük gibi görünen ama zincirleme etkileri olan bir şey. Aç olmayan çocuk daha dikkatli oluyor, daha az huzursuzlanıyor, sınıfta daha görünür hâle geliyor. Baş ağrısı, halsizlik, dalgınlık gibi "sessiz" belirtiler azalıyor. Öğretmenle ilişki değişiyor, çocuk derse katılabiliyor. Bir başka önemli etki de şu: Okul yemeği çocuğun gününe rutin ve güven duygusu katıyor. Bugün ne yiyeceğini bilmek, yoksulluk koşullarında büyüyen bir çocuk için küçümsenmeyecek bir psikolojik rahatlatma.

Uzun vadede okul yemeği uygulaması, eğitim başarısı, sağlık göstergeleri ve toplumsal eşitsizlikler açısından ne gibi sonuçlar doğuruyor?

Uzun vadede okul yemeği, eşitsizlikle mücadelede sessiz ama çok etkili bir araç. İyi beslenen çocuk okuldan daha geç kopuyor, daha istikrarlı bir eğitim hayatı sürdürüyor. Sağlık göstergeleri iyileşiyor, obezite, kansızlık, bağışıklık sorunları azalıyor. Bu da ileride sağlık sistemine binen yükü hafifletiyor. Toplumsal eşitsizlikler açısından ise en kritik nokta şu: Okul yemeği, yoksulluğun nesiller-

arası aktarımını kısmen azaltıyor. Aç büyüyen bir çocuk yalnızca bugün değil, yarını da eksik yaşıyor.

Okul yemekleri aslında bir harcama değil, en akıllı yatırımlardan biri. Uluslararası araştırmalar, bu programlara yatırılan her 1 doların ülkeler için 7 ila 35 dolar arasında

geri dönüş sağladığını gösteriyor. Yani çocukların sağlığı ve eğitimi için harcadığınız her kuruş, ileride daha üretken bireyler, daha güçlü ekonomiler ve daha adil toplumlar olarak size katlanarak geri dönüyor.

Mesela Hindistan'daki "Midday Meal" programında kız çocuklarının erken yaşta evlilik oranı düşüyor, demir alımları arttığı için anemi oranları azalıyor, hatta onların doğurduğu çocukların sağlık göstergeleri bile akranlarından daha iyi oluyor. Kadınlar, okullarda aşçı ya da tedarikçi olarak istihdam edildiğinde, ekonomik bağımsızlık kazanıyor.

Çocukların eğitim hakkının, gelecekteki istihdam olanaklarının aslında doğrudan beslenmeyle alakalı olduğunu görmezden geliyoruz. Görmezden geldiğimizde de sorun buharlaşıp yok olur sanıyoruz. Örneğin suça sürüklenen çocuklar konusu konuşulurken yetişkinler gibi yargılanmalarını istiyoruz ama onları suça sürükleyen sebepler arasında okulun cazip bir alan haline gelmemesini sorgulamıyoruz. Örneğin yıllar önce Samsun, Edirne ve Sulukule'de Roman mahalleleri özelinde pilot olarak yapılan bir okul yemeği uygulaması sonucunda okullaşma oranlarının ciddi biçimde arttığını görmezden geliyoruz. Çocuk için okulu cezbedici ve ilginç bir alan haline getirmezsek, bu çocukları suça sürükleyen ortamlara da itmiş oluruz. Onlara başka bir çocukluğun mümkün olduğunu gösteren temel müdahale araçlarının başında "beslenme olanakları" geliyor.

Son olarak çarpıcı bir veriyi anımsatmak istiyorum. PISA sonuçlarında ülkemizin pek de başarılı olmadığı malum. PISA 2022 anketinde öğrencilere sorulan sorulardan biri de 'Geçen 30 günde yiyecek alacak paranız olmadığı için kaç kere yemek yiyemediniz?' sorusu oldu. Bu soruya verilen yanıtlar ülkemizde en az 5 öğrenciden birinin haftada en az bir kere parası olmadığı için yemek yiyemediğini gösterdi. Bu rakam beni o kadar etkiliyor ve yaralıyor ki! Türkiye 37 OECD ülkesi arasında yüzde 19,2 ile son 30 günde haftada en az bir kez yiyecek parası olmadığı için yemek yiyemeyen öğrenci oranının en yüksek olduğu ülke.

Okul yemeğini bir eşitlik mücadelesi olarak tanımlıyorsunuz. Bunu biraz açar mısınız?

Çünkü okul yemeği, eşitsizliğin en görünür olduğu yere dokunur: Çocuğun bedenine ve zihnine...

Aynı sınıfta oturan iki çocuktan biri aç, diğeri tok ise orada eşitlikten söz edemezsiniz. Okul yemeği, bu farkı görünmez kılarak değil, ortadan kaldırarak eşitliğe katkı sağlar. Bu yüzden okul yemeği bir sosyal destek ya da “ihtiyaç sahiplerine yönelik bir yardım” değildir. Çocuğun ailesinin gelirine göre ayrıştırılmayan, herkes için eşit koşullarda sunulan bir sosyal politika aracıdır.

Birçok ülkede okul yemeği için özel bütçeler ayrıldığını görüyoruz. Bu bütçeler sanıldığı kadar büyük mü?

Hayır, sanıldığı kadar büyük değil. Hatta çoğu zaman şaşırtıcı biçimde makul. Birçok ülkede -hatta az gelişmiş ülkelerde bile- okul yemeği bütçeleri, eğitim ve sağlık harcamaları ile birlikte ele alındığında koruyucu bir yatırım olarak görülüyor. Çünkü iyi beslenen bir çocuk daha az hastalanıyor, okuldan daha az kopuyor ve uzun vadede devlete daha az maliyet çıkarıyor. Yani mesele “çok para harcamak” değil, parayı doğru yere harcamak. Bugün okul yemeğine ayrılacak bütçe, yarının sağlık, sosyal yardım ve işsizlik giderlerini azaltan bir ön yatırım aslında.

Tüm ülke çapında uygulandığında 2025 yılı kamu harcamalarının yüzde 1,5'ine karşılık gelen bir maliyetten söz ediyoruz. Okul öncesinden lise sona dek devlet okullarına giden 15 milyon çocuğa bir öğün ücretsiz okul yemeği vermenin yıllık maliyeti 6 milyar dolar. Ama karşılığında çocukların fiziksel, ruhsal ve zihinsel gelişiminden kadın istihdamına, çocukların yetişkin olduklarında sağlıklı bireyler olarak topluma katılmasına, kamu sağlığı üzerindeki yükün hafifletilmesine dek çoklu faydalar söz konusu. Her yıl Kasım ayında başlayan bütçe görüşmeleri sırasında benim de kurucularından olduğum Türkiye Okul Yemeği Koalisyonu ücretsiz okul yemeği ve temiz suya erişimin bütçeye dâhil edilmesi için milletvekilleri nezdinde görüşmelerde bulunuyor, bu konuyu sosyal medya kanalları üzerinden yıl boyunca gündemde tutuyor ve bu konuda kaynak yaratılabileceğini sürekli vurguluyor. Medya ve sivil toplum bu konuda hak savunuculuğunda vitesi sürekli artırıyor. Bunu söylediğimde çoğu kişi şaşıyor: “Demek ki mesele para değilmiş” diyorlar. Evet, mesele para değil; mesele siyasi tercih. Eğer çocukları gerçekten bugünümüz ve geleceğimiz olarak görüyorsak, önceliğimizi yeniden belirlemek, yeniden kurgulamak zorundayız. Bu da

reyleyler olarak topluma katılmasına, kamu sağlığı üzerindeki yükün hafifletilmesine dek çoklu faydalar söz konusu. Her yıl Kasım ayında başlayan bütçe görüşmeleri sırasında benim de kurucularından olduğum Türkiye Okul Yemeği Koalisyonu ücretsiz okul yemeği ve temiz suya erişimin bütçeye dâhil edilmesi için milletvekilleri nezdinde görüşmelerde bulunuyor, bu konuyu sosyal medya kanalları üzerinden yıl boyunca gündemde tutuyor ve bu konuda kaynak yaratılabileceğini sürekli vurguluyor. Medya ve sivil toplum bu konuda hak savunuculuğunda vitesi sürekli artırıyor. Bunu söylediğimde çoğu kişi şaşıyor: “Demek ki mesele para değilmiş” diyorlar. Evet, mesele para değil; mesele siyasi tercih. Eğer çocukları gerçekten bugünümüz ve geleceğimiz olarak görüyorsak, önceliğimizi yeniden belirlemek, yeniden kurgulamak zorundayız. Bu da

toplumsal bir tartışma ve demokratik bir talep gerektiriyor. Tüm bunların da siyaset-üstü kurgulanması gerekiyor ki çocuklar en temel hakları olan beslenme üzerinden siyasi tartışmaların tam orta yerinde bulmasınlar kendilerini. Yardım edilmiş yoksullar istemek yerine, ortadan kaldırılmış bir yoksulluk talebinde bulunmak gerekiyor.

Türkiye’de böyle bir uygulamanın hayata geçirilmesi sizce mali olarak mümkün mü?

Evet, mümkün. Hem de fazlasıyla. Türkiye, ekonomik kapasitesi açısından bu uygulamayı hayata geçiremeyecek bir ülke değil. Asıl mesele bütçenin nasıl önceliklendirildiği. Bugün savurganlık kalemleri, teşvik adı altında aktarılan kaynaklar ve verimsiz harcamalar yeniden ele alındığında, okul yemeği için gereken bütçenin bulunamaması teknik değil, siyasal bir sorun. Bu ülkede mesele “yapabilir miyiz?” değil, “yapmak istiyor muyuz?”

“Kaynak yok” argümanına karşı nasıl bir yanıt vermek gerekir?

“Kaynak yok” cümlesi çoğu zaman gerçeği değil, tercihi anlatır. Kaynak yoksa daima şu soruyu sormak gerekir: Kime yok? Ne için yok? Çocuğun karnını doyurmaya gelince yok denilen kaynaklar, başka alanlar söz konusu olduğunda birdenbire bulunabiliyor. Bu yüzden doğru yanıt şudur: Kaynak yok değil, öncelikli olarak çocuğa ayrılmıyor.

Kitapta “Geçmiş içine baktıkça derinleşen bir kuyu gibidir. Suyu ne kadar berrak görünse de dibe indikçe bulanıklaşır” diyorsunuz. Ülkemizde okul yemeği ve yetersiz beslenme, merhem bulamadığımız bir yara olarak karşımızda duruyor. Sizce okul yemeğine erişemeyen çocukların derinleşen, bulanık kuyular içindeki gelecekleri nasıl şekillenecek?

Okul yemeğine erişemeyen bir çocuk için gelecek, çoğu zaman bugünün eksikliğiyle şekilleniyor. Zaten bu yüzden de ücretsiz okul yemeği, sosyoekonomik eşitsizliklerin kalıcı hale gelmesini önlemenin en etkili sosyo-ekonomik araçlarından biri olarak görülüyor. Açlık yalnızca mideyi değil, hafızayı, dikkati, hayal kurma kapasitesini de sürekli kemiren bir şey. O kuyuya her gün biraz daha iniyorsunuz; yukarıdan bakıldığında su hâlâ berrak gibi duruyor ama derine indikçe bulanıklık artıyor.

Kitabınızda dikkat çeken örneklerden biri de Pakistan. 1998–2024 yılları arasında yürütülen bir proje kapsamında, her ay en az 20 gün okula devam eden kız öğrencilere eve götürülebilecek dört litre yağ verilmiş ve kız çocuklarının okullaşma oranı %135 artmış. Türkiye’de okul yemeği uygulamasının kız çocuklarının okullaşma oranına etkisi ne olabilir?

Kitapta yer verdiğim Pakistan örneği benim de en çok etkilendiğim örneklerden. Ve Pakistan bize şunu çok net gösteriyor: Yoksullukla cinsiyet eşitsizliği birbirini besliyor. Kız çocukları çoğu zaman okula değil, eve ait görülüyor. Aileler için

eğitim, hele ki kız çocukları söz konusu olduğunda, “vazgeçilebilir” bir masraf olarak algılanabiliyor. Okul yemeği bu denklemi tersine çeviren çok güçlü bir araç. Çünkü aileye şunu söylüyor: “Bu çocuğun okula gitmesi yalnızca bir masraf değil, aynı zamanda bir destek.” Türkiye’de de özellikle yoksul bölgelerde okul yemeği uygulaması, kız çocuklarının okula devamını artırabilir, erken evlilik ve ev içi emeğe mahkûm edilme riskini azaltabilir. Kısacası okul yemeği, kız çocukları için yalnızca bir tabak yemek değil, okulda kalma hakkının somutlaşmış hâlidir.

Okul yemeği programları yerel üreticiyi ve sürdürülebilir tarımı nasıl destekleyebilir?

Okul yemeği sadece çocukların karnını doyuran bir mekanizma değildir, doğru kurgulandığında yerel ekonomiyi ayakta tutan bir kamusal araçtır. Yerel üreticiden alım yapan, mevsime göre planlanan ve uzun vadeli sözleşmelere dayanan okul yemeği programları, küçük çiftçiye ektiğini satabileceği bir güvence sunar. Bu model, aracıyı azaltır, çiftçinin gelirini öngörülebilir kılar ve tarımı spekülatif bir alandan çıkarır. Aynı zamanda pestisit kullanımını azaltan, toprağı yormayan üretim biçimlerini teşvik eder. Yani okul yemeği, tarım politikasıyla sosyal politikanın kesiştiği nadir ve güçlü alanlardan biridir.

Düşük karbonlu, sağlıklı ve kültürel olarak uygun menüler mümkün mü?

Sadece mümkün değil, gerekli. Düşük karbonlu bir menü demek ithal, işlenmiş ve paketli gıdalardan uzak durmak, bakliyatı, sebzeyi, tahılı ve mevsim ürünlerini merkeze almak demek. Yani aslında bu toprakların geleneksel mutfağına geri dönmek demek. Nohut, mercimek, bulgur, sebze yemekleri hem sağlıklı, hem düşük karbonlu, hem de çocukların kültürel olarak yabancılaşmadığı tatlar. “Sağlıklı menü”yü batıdan ithal edilmiş pahalı tarifler gibi düşünmek büyük bir yanıldığı. Anadolu mutfadı zaten iklim dostu bir mutfak.

Okul yemeğini iklim kriziyle mücadele politikalarının bir parçası olarak da düşünmek mümkün mü?

Kesinlikle mümkün, hatta artık başka türlü düşünmek mümkün değil. Okul yemeği karbon ayak izi, su kullanımı, gıda israfı ve toplu tüketim alışkanlıkları üzerinden iklim kriziyle doğrudan ilişkilidir. Bir çocuğun tabağı, iklim politikalarının en somut temas noktalarından biri olarak düşünölmeli. Örneğin okullara ulaştırılacak yemeklerin yerel üreticiden alınması, lojistik sırasında karbon salınımının kısıtlanmasıyla ve karbon ayak iziyle alakalı. Benzer şekilde Brezilya’nın yaptığı gibi okulları bostanlarla donatmak da benzer bir çevreci zihniyetin ürünü. Bugün dünyada okul yemeğini iklim, sağlık ve sosyal adalet ekseninde birlikte ele alan güçlü bir yaklaşım var. Yerelden tedarik edilen okul beslenmesi programları doğru tasarlandığında, okul yemekleri yerel çiftçiler için öngörülebilir bir talep yaratıyor ve bu talep, toprak sağlığını iyileştiren, biyolojik çeşitliliği koruyan ve emisyonları azaltan üretim yöntemlerine yönlendirilebiliyor. Böylece çocuklara sunulan her öğün, aynı zamanda çiftçi

topluluklarında uzun vadeli dayanıklılığı güçlendiriyor. Okul mutfakları aynı zamanda temiz, verimli ve çevre-dostu pişirme teknolojilerinin yaygınlaştırılması için ideal bir giriş noktası. Kenya ve Ruanda'daki pilot uygulamalar, elektrikli pişirme yöntemlerinin maliyeti %60-90 düşürdüğünü, pişirme süresini yarıya indirdiğini, çalışanların güvenliğini artırdığını gösteriyor. Malavi, bu yılın başından beri 13 okulda temiz ve yenilenebilir pişirme çözümlerine öncülük ediyor. Organik atıklardan elde edilen biyogaz ve güneş enerjisiyle çalışan pişirme sistemlerini okul yemeklerinde kullanan bu okullar, hava kirliliğini azaltırken aynı zamanda gelir yaratıyor ve karbon kredisi olanaklarını araştırıyor. Bu yaklaşım, Malavi'nin ücretsiz okul yemeği üzerinden temiz enerjiye geçiş sürecini destekliyor. Tanzanya, 2033 yılına kadar nüfusunun %80'ini temiz pişirme çözümlerine geçirmeyi taahhüt ediyor; bu geçiş, 100'den fazla kişiye hizmet veren kamu kurumlarında daha hızlı olacak. Ruanda ise temiz pişirmeyi ulusal okul beslenmesi stratejisinin merkezine yerleştirdi. Kenya, kuraklığa dayanıklı yerel ürünlere ve temiz pişirmeye geçiyor. Kamboçya, yerel küçük ölçekli çiftçilerden tedariki önceliklendiriyor ve gıdanın %70'ini yerelden temin etmeyi hedefliyor. Bu yaklaşım istikrarlı pazarlar yaratmayı, kırsal geliri artırmayı ve toplulukların dayanıklılığını güçlendirmeyi amaçlıyor. Bu çabaların merkezinde ise kadınlar bulunuyor: Küçük ölçekli çiftçilerin %75'ini, tedarikçilerin %74'ünü ve program kapsamında görev alan aşçıların %66'sını kadınlar oluşturuyor. Tüm bu örnekler, okul yemeklerinin hem iklim direnci hem de ekonomik yerelleşme için güçlü bir kaldıraç olduğunu kanıtıyor. Ayrıca, Uluslararası Okul Yemekleri Koalisyonu verilerine göre, besin değeri yüksek, çevre dostu ve düşük çevresel etkiye sahip gıdalara geçiş, okul yemeği kaynaklı karbon emisyonlarını da %26-43 oranında azaltabilir.

Kitabınızda sıkça vurguladığınız bu sözleşmelerden doğan hakları devletlere uygulatmanın bir yolu var mı? Sizce bu yol nedir?

Var ama bu uzun ve çetrefilli bir yol. Haklar kendiliğinden hayata geçmiyor. Talep edilmedikçe, hatırlatılmadıkça ve ısrarla gündemde tutulmadıkça metinlerde kalıyor. Bu yolu üç kelimeyle özetlemek mümkündür: Bilgi, izleme ve baskı. Bilgi, bu hakkın ne olduğunu, dünyada nasıl uygulandığını ve neden mümkün olduğunu açıklar. İzleme, devletin imza attığı sözleşmelere uyup uymadığını sürekli hatırlatır. Kamusal baskı ise medya, sivil toplum, yerel yönetimler ve ebeveynler aracılığıyla toplumsal bir talep oluşturmaktır.

Türkiye'nin şu anda Uluslararası Okul Yemekleri Koalisyonu ile bir ilişkisi var mı?

Benim de dâhil olduğum hak savunucularının yıllardır ısrarlı talebine rağmen bugün itibarıyla Türkiye'nin Uluslararası Okul Yemekleri Koalisyonu ile aktif ve kurumsal bir üyelik ilişkisi bulunmuyor. Bu da aslında kendi başına çok şey söylüyor. Çünkü bu Koalisyon, okul yemeğini bir sosyal yardım değil, kamusal bir kalkınma yatırımı olarak ele alan 110 ülkeyi ve 150'nin üzerinde partner kuruluşu bir araya getiriyor. Türkiye'nin bu ağın dışında kalması, meselenin hâlâ "yapabilir

miyiz?” sorusu etrafında dönmesinin bir sonucu. Oysa dünya artık “nasıl daha kapsayıcı yaparız?” aşamasında. Bu kopukluk giderilmediği sürece Türkiye, iyi örneklerden öğrenme ve kendi deneyimini paylaşma fırsatını kaçırıyor.

Millî Eğitim Bakanlığı veya Sağlık Bakanlığı’nın bu konuda yürüttüğü çalışmalar bulunuyor mu?

Parçalı ve sürekliliği olmayan bazı girişimler var ancak evrensel, ücretsiz ve kalıcı bir okul yemeği politikasından söz edemiyoruz ne yazık ki... Millî Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı daha çok pilot projeler, beslenme bilgilendirmeleri ya da belirli risk gruplarına yönelik desteklerle ilerliyor. O da bütçede yer verilirse... Sorun şu: Okul yemeği hâlâ bir politika değil, bir proje olarak görülüyor. Yani kalıcılığı, sürekliliği yok. Çocuk yarın okula ne yemek götüreceğini bilemediği gibi yemek götürüp götürmeyeceğinden de emin değil. Çünkü anayasal ve yasal bir zemine yerleşmemiş.

Türkiye Okul Yemeği Koalisyonu nasıl ortaya çıktı? Koalisyonun bugüne kadar en önemli kazanımları neler oldu?

2024 yılı Mart ayında kurulan ve benim de kurucu üyelerinden olduğum Türkiye Okul Yemeği Koalisyonu aslında bir masa başı fikri olarak değil, sahadan yükselen bir itirazın sonucu olarak doğdu. Koalisyon, Türk Tabipleri Birliği, Veli Der, TMMOB Gıda Mühendisleri Odası, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Derin Yoksulluk Ağı, EĞİTİM-SEN ve çeşitli eğitim derneklerinin yanı sıra akademisyenler, hak savunucuları ve konu üzerine çalışan gazetecilerden oluşuyor. Koalisyonun en önemli kazanımı, ücretsiz okul yemeğini yardım meselesi olmaktan çıkarıp kamusal bir hak olarak tartışmaya açması oldu. Bugün artık bu konu yalnızca sosyal yardımlar başlığı altında değil, eğitim politikaları, yerel yönetimler, çocuk hakları ve hatta kalkınma perspektifi içinde konuşuluyor. Belediyelerin pilot uygulamalara başlaması, Meclis’te verilen soru önergeleri, medyada konunun görünürlük kazanması ve “okul yemeği mümkün mü?” sorusunun yerini “nasıl yapılır?” sorusuna bırakması, bence en somut eşiklerden biri.

Önümüzdeki dönemde okul yemeği mücadelesinin hangi aşamaya evrilmesini bekliyorsunuz?

Ben artık bu meselenin “konuşulup geçilen” bir başlık olmaktan çıkıp, **talep edilen bir hak** haline gelmesini bekliyorum. Türkiye’de okul yemeği uzun süre ya yok sayıldı ya da geçici çözümlerle idare edilmeye çalışıldı. Ama bugün geldiğimiz noktada bu mesele sadece sivil toplumun ya da birkaç belediyenin omuzlayabileceği bir yük olmaktan çıktı. Toplumsal bir eşik çoktan aşıldı. Önümüzdeki dönemde, okul yemeğinin bir sosyal yardım değil, **kamusal bir politika** olarak tartışılmasını; bütçe, mevzuat ve kurumsal sorumluluk düzeyinde ele alınmasını umuyorum. 2026 yılı bütçesinde ne yazık ki tüm ısrarlı taleplerimize rağmen bu konu yine yer bulmadı. Yerel yönetimlerin attığı adımlar

çok kıymetli ama yeterli değil. Asıl hedef, merkezi düzeyde, evrensel ve sürdürülebilir bir sistemin kurulması olmalı. Çünkü bu bir lütuf değil, gecikmiş bir yükümlülük. Ben bu mücadelenin geri dönülmez bir noktaya doğru ilerlediğini düşünüyorum. Artık “olur mu?” değil, “**ne zaman ve nasıl?**” sorularını sormamız ve geniş çaplı tartışmamız gereken bir yerdeyiz. Bunun için de sadece okullar açılmadan önce değil, tüm yıl boyunca bu ısrarlı tartışma ortamı sürmeli ki konu önemini ve güncelliğini hep hatırlatsın. Ayrıca bu süreçte bizim dikkatimizi kısır tartışmalara çekecek konu başlıklarından uzak durmamız veya okul yemeği konusunu gözardı edip okullarda sağlıksız atıştırmalıklar dağıtılmasını reklam konusuna dönüştüren “fenomen öğretmenleri” eleştirmemiz de çok önemli.

Son olarak, bu kitabı okuyan ve “Ben ne yapabilirim?” diye soranlara ne söylemek istersiniz?

Bu soruyu çok önemsiyorum. Çünkü değişim tam da burada başlıyor. Herkesin milletvekili olması, kampanya yürütmesi ya da uzmanlaşması gerekmiyor. Öncelikle, okul yemeğini bir “yardım” meselesi olarak değil, **bir hak meselesi** olarak düşünmeye başlamak çok önemli. Dili değiştirmek, bakışı değiştirmek demektir. Çevremizde, okulumuzda, mahallemizde bu meseleyi konuşmak, sorular sormak, talepleri görünür kılmak bile başlı başına bir adımdır. Taleplerimiz net: Her çocuğa, her gün, ücretsiz ve sağlıklı bir okul yemeği! Bu talep, yardım değil eşitlik, sadaka değil sosyal adalet ekseninde dile getirilmeli. Sadece kendi çocuğumuz, torunumuz, yeğenimiz için değil tüm çocuklar için aynı talep vurgulanmalı. “Ya hep beraber, ya hiçbirimiz” mantığını işte bu konuda bir kez daha somut bir şekilde gözlemliyoruz. Veliler, öğretmenler, sendikalar, yerel yönetimler bu konuda ortaklaşmalı; bu konudaki lobi çalışmalarını çok-katmanlı ve uzun soluklu bir şekilde, medyanın ve parlamenterlerin de desteğiyle yürütmeli. Bir ebeveynseniz, okulda bu konunun gündeme gelmesini talep edebilirsiniz. Bir öğretmensiniz, çocukların açlığının öğrenmeyle ilişkisini dile getirebilirsiniz. Bir yurttaş olarak, yerel ve merkezi yöneticilerden bu konuda açık ve net politikalar istemek en temel hakkınız. Çünkü bu mesele, “başkasının çocuğu” meselesi değil. Mesele hepimizin ortak meselesi. Ünlü isimlerin ve kanaat önderlerinin bu konuyu sürekli gündemde tutması da gerekiyor. Örneğin İngiltere’de pandemi döneminde ücretsiz okul yemeğinden faydalanamayan çocukların durumu, İngiliz milli futbolcu Marcus Rashford’un ısrarlı savunuculuğu ile olmuştu. Şuna inanıyorum: Bir toplum, çocuklarına nasıl davrandığı ile hatırlanır. *Karnım Zil Çalıyor*’u yazarken derdim kimseye suçlu hissettirmek değildi. Tam tersine, şunu hatırlatmaktı: Eğer yeterince insan “Bu böyle gitmemeli” derse, gerçekten bu böyle gitmez. Değişim bazen büyük sloganlarla değil, **ısrarla sorulan küçük ama doğru sorularla** başlar. Bu kitap da o sorulardan biri olsun istedim. Umarım başarılı olmuşumdur. Benim amacım şu soruyu herkesin zihnine yerleştirmek: “Gerçekten önceliğimiz ne?” Eğer biz çocuklarımızın geleceğini öncelemiyorsak, hangi gelecekte bahsediyoruz?

Çok teşekkürler.